

Sveriges fyra grundlagar

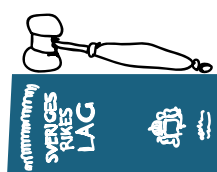
Studiematerial från riksdagen

Riksdagens uppgifter

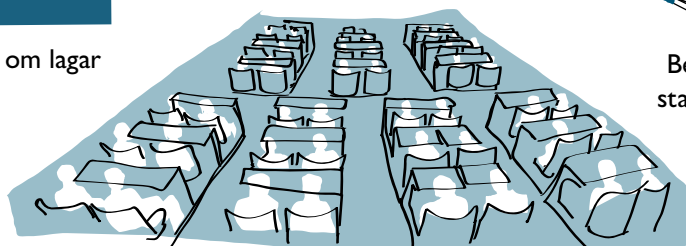
Riksdagen ska representera människorna i Sverige. Riksdagen fattar beslut om lagar, oftast på förslag från regeringen. En annan uppgift är att bestämma statens utgifter och inkomster. Dessutom ska riksdagen granska regeringen, delta i beslut om Sveriges utrikespolitik och arbeta med EU-frågor.

I den här broschyren kan du läsa om hur Sverige styrs med hjälp av våra fyra grundlagar.

Beslutar om lagar

Sveriges riksdag

Beslutar om statsbudgeten

Kontrollerar regeringen

Deltar i beslut om utrikespolitiken

Arbetar med EU-frågor

INNEHÅLL

3 Samhällets spelregler	12 Offentligheten ger oss insyn
4 Grundlagarna står över alla lagar	14 Din makt att granska
5 Grunden för vår demokrati	15 Att få säga vad man vill
6 Den offentliga makten	17 Sverige får en drottning
8 Regeringsformen visar vägen	18 EU och våra grundlagar
10 Tryckfrihet under ansvar	22 Ordlista

Samhällets spelregler

En författning beskriver hur ett land ska styras och vilka fri- och rättigheter du har som medborgare. Sveriges författning består av fyra grundlagar: regeringsformen, tryckfrihetsförordningen, yttrandefrihetsgrundlagen och successionsordningen.

Grundlagarna är samhällets spelregler. Här finns reglerna för vårt statskick och reglerna som garanterar våra mänskliga fri- och rättigheter. Grundlagarna ska värna vår demokrati. De ska skydda den enskilde mot övergrepp från statens sida. Grundlagarna ska också ge oss skydd mot att myndigheter, samhället eller andra människor behandlar oss felaktigt.

De flesta länder har en författning. Den äldsta skrivna författning som fortfarande används är den amerikanska från 1789. Hur länge har Sverige haft en författning? På den frågan finns det inget definitivt svar. Redan på medeltiden fanns det landskapslagar och konungabalkar som skulle kunna kallas för en författning. Begreppet regeringsform började användas på 1600-talet.

Regeringsformen

Regeringsformen talar om hur makten ska fördelas mellan riksdagen, regeringen, kommunerna, landstingen och domstolarna. Regeringsformen beskriver både hur landet ska styras och vilka våra demokratiska rättigheter är. I regeringsformen står det att all offentlig makt i Sverige utgår från folket och att riksdagen är folkets främsta företrädare.

Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen

Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen handlar om rätten att uttrycka sig fritt. För tidningar och böcker finns tryckfrihetsförordningen. För radio, tv och webben har vi yttrandefrihetsgrundlagen.

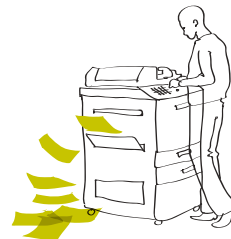
Successionsordningen

Successionsordningen innehåller reglerna för vem som kan bli kung eller drottning i Sverige. Idag har kungen eller drottningen representativa uppgifter och saknar politisk makt.

Sveriges grundlagar

Regeringsformen

Tryckfrihetsförordningen

Yttrandefrihetsgrundlagen

Successionsordningen

Grundlagarna står över alla lagar

Vårt samhälle bygger på grundlagarna, och därför står de över alla andra lagar. Innehållet i våra övriga lagar får aldrig gå emot det som står i grundlagarna.

Våra grundlagar ska skydda vår demokrati. Därför är grundlagarna svårare att ändra än vanliga lagar. Det måste finnas tid för eftertanke, och konsekvenserna måste vara noga genomtänkta. För att göra en ändring i en grundlag eller stifta en ny grundlag måste riksdagen fatta samma beslut två gånger, och mellan besluten ska det hållas ett riksdagsval.

Ett annat sätt är att hålla en folkomröstning. Om riksdagen fattar ett första beslut om att ändra i en grundlag kan den sedan besluta om en folk-

omröstning. Utslaget i en sådan folkomröstning är bindande om det blir nej. Då får riksdagen inte ändra i grundlagen. Detta har dock aldrig hänt.

De fyra grundlagarna har sin egen historia. Ändringar, tillägg, strykningar och moderniseringar görs i takt med att samhället förändras. Grundlagarna ger oss förutsättningarna för vår demokrati och påverkar vår vardag. Ett exempel är ändringen i regeringsformen (RF) då kyrkan skildes från staten. Före ändringen blev vi automatiskt medlemmar i Svenska kyrkan då vi föddes.

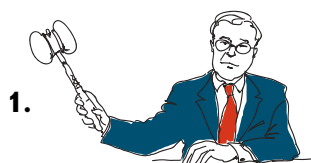

Kan en yrkesofficer vara medlem i Hells Angels?

Fler frågor och övningar finns på riksdagen.se.

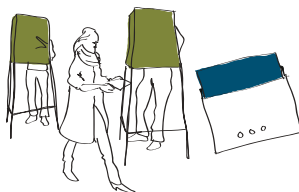

Två olika sätt att ändra en grundlag

1.

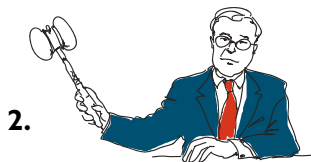
Riksdagsbeslut

Riksdagsval

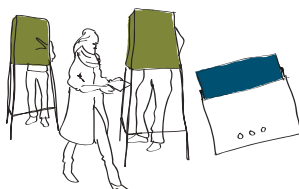

Riksdagsbeslut

2.

Riksdagsbeslut

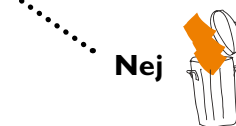
Folkomröstning

Ja

Riksdagsbeslut

Nej

Grunden för vår demokrati

Regeringsformen beskriver hur Sverige ska styras och utgör därför grunden för vår demokrati.

Där står hur den offentliga makten ska fördelas. Här finns också våra grundläggande fri- och rättigheter beskrivna.

Vår demokrati bygger på parlamentarism. Det innebär att regeringen styr landet så länge den har stöd av riksdagen (parlamentet).

Riksdagen är folkets främsta företrädare, och det är den som stiftar lagar, beslutar om skatt till staten och bestämmer hur statens pengar ska användas. En kung eller drottning är landets statschef men saknar politisk makt.

I regeringsformen står det också att det ska finnas kommuner och landsting där folkvalda politiker bestämmer på lokal och regional nivå. Kommunerna och landstingen får ta ut skatt

för att täcka sina utgifter, till exempel för äldreomsorg i kommunen och för sjukvård i landstinget. Domstolar ska döma och myndigheter ska genomföra de saker som politikerna har fattat beslut om. Allas likhet inför lagen, saklighet och opartiskhet ska vara ledstjärnor för domstolar, myndigheter och alla som arbetar inom den offentliga förvaltningen.

Genom att vi väljer våra representanter i val till riksdagen, landstingsfullmäktige och kommunfullmäktige är vi medborgare med och bestämmer hur vi vill ha vårt samhälle.

Rättighet. "All offentlig makt utgår från folket" står det i regeringsformen. Här använder tre medborgare sin demokratiska rätt att rösta.

Den offentliga makten

Den offentliga makten fördelas mellan riksdag, regering, myndigheter, domstolar, kommuner, landsting, regioner samt EU. Varje offentligt organ har sin funktion och roll. EU:s och riksdagens lagstiftning utgör grunden för övriga offentliga organs verksamhet.

Riksdagen beslutar om lagar, skatter till staten och statsbudget. Den utser statsministern och kontrollerar regeringen.

Regeringen lägger fram förslag till riksdagen och ser till att riksdagens beslut genomförs av myndigheterna.

Kommunerna fattar politiska beslut som gäller till exempel skola, äldreomsorg och bostäder.

Några större grundlagsändringar

- 1866** Ståndsriksdagen blir tvåkammarriksdag.
- 1909** Majoriteten av alla män får rösträtt.
- 1921** Kvinnor får rösträtt.
- 1921** Dödsstraff i fredstid avskaffas.
- 1973** Dödsstraff i krigstid avskaffas.
- 1974** Kungen förlorar all politisk makt.
- 2000** Kyrkan skiljs från staten.
- 2010** Skyddet mot diskriminering utvidgas till att omfatta sexuell läggning.

Landstingen och regionerna har ansvar för exempelvis hälso- och sjukvård, lokaltrafik och regionplanering.

Domstolarnas uppgift är att lösa tvister mellan medborgare och döma brottslingar. Alla ska betraktas lika inför lagen.

Myndigheterna sköter det som man bestämt att staten och kommunerna ska ansvara för i samhället. Försäkringskassan bedömer till exempel om en person har rätt till ekonomisk ersättning vid sjukdom.

Europeiska unionen (EU) är ett samarbete mellan 27 europeiska demokratier. Sverige har valt att lämna över en del av landets makt till EU för att få ett större inflytande i världen.

FÖRDJUPNING PÅ RIKSDAGEN.SE

Vad innebär det att all offentlig makt utgår från folket?

Fler frågor och övningar finns på riksdagen.se.

Regeringsformen genom tiderna

Vår regeringsform är från 1974. Ända sedan mitten av 1300-talet har det funnits skrivna regler för hur Sverige ska styras. Då tillkom Magnus Erikssons landslag. Kungabalken, som innehöll bestämmelser om kungaval, kungens plikter, val av rådsherrar och rådets uppgifter, bestämde den tidens maktfördelning. 1634 utfärdades vår allra första regeringsform. Den har bytts ut och förnyats flera gånger under århundradenas lopp. 1974 fick vi en modern författning som kan förstås av det nutida samhällets medborgare.

Parlamentarismen, det vill säga att regeringen styr med stöd av parlamentet (riksdagen), började användas efter första världskriget. Men den skrevs in i regeringsformen först 1969. Kungens makt har successivt minskat genom åren. Beslutet om den nya regeringsformen 1974 innebar att Sverige skulle fortsätta att vara en monarki. Kungen förblev statschef men helt utan politisk makt och med enbart symboliska uppgifter. Tidigare hade kungen föreslagit ny statsminister när det blev regeringsskifte. Nu fick riksdagens talman den uppgiften. När talmannen har lämnat sitt förslag utser riksdagen statsminister genom en omröstning.

UNGDOMAR BERÄTTAR

Foto: Ulrica Zwenger

Malin Gamst

Vendelsö

– Jag tycker att det absolut bästa sättet att påverka makten är att rösta. Det är en viktig rättighet och jag ser fram emot att rösta, säger Malin Gamst från Vendelsö. Att ta hjälp av en lobbyist är ett sätt att påverka. Man kan be lobbyisten att se till att vissa frågor ställs till politikerna. Ett mer aggressivt sätt att påverka är att demonstrera.

– Vi svenskar är insatta och intresserade av politik. Om man är politiker måste man acceptera att man blir granskad. Jag tror inte att det är någon skillnad mellan partierna när det gäller politiker som missbrukar makt. Ett sätt att missbruka makten är att inte hålla det man lovar.

Regeringsformen visar vägen

Regeringsformen (RF) innehåller 13 kapitel som beskriver våra demokratiska rättigheter och hur Sverige ska styras.

Statsskickets grunder

1 Det första kapitlet handlar om statsskickets grunder och om att all offentlig makt utgår från folket. Med det menas att vi medborgare är med och bestämmer genom ett representativt och parlamentariskt statsskick. Men vi gör det inte direkt utan genom de representanter som vi väljer in i riksdag, kommuner och landsting. Detta kallas representativ demokrati. Demokratins idéer är grunden för hur vårt samhälle är uppbyggt. I regeringsformens första kapitel står också att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde.

Grundläggande fri- och rättigheter

2 Här beskrivs alla medborgares grundläggande rättigheter, till exempel mötesfrihet, demonstrationsfrihet, föreningsfrihet och religionsfrihet. Här står också att dödsstraff är förbjudet i Sverige.

Riksdagen

3 Här finns de övergripande bestämmelserna för hur riksdagen ska väljas.

Riksdagsarbetet

4 Här står det hur riksdagen ska arbeta. Reglerna om hur makten ska fördelas är till för att du som är medborgarna ska känna dig säker på att allt går rätt till.

Statschefen

5 I Sverige är det kungen som är statschef. I republiker är det ofta presidenten som är landets statschef. Kungen i Sverige har bara symboliska och representativa uppgifter.

Regeringen

6 Det är talmannen som diskuterar med partiledarna om vilket eller vilka partier som ska få i uppdrag att bilda regering om den sittande regeringen avgår.

Talmannen föreslår och riksdagen utser statsministern som i sin tur bestämmer vilka som ska bli ministrar i regeringen. Regeringen är ansvarig inför riksdagen, vilket innebär att riksdagen kontrollerar regeringens arbete.

Regeringsarbetet

7 För att regeringen ska kunna arbeta finns ett regeringskansli. Det består av olika departement och av statsrådsberedningen, som är statsministerns kansli och som ska samordna departementens arbete.

Lagar och andra föreskrifter

8 Det är riksdagen som beslutar om landets lagar. Regeringen kan också bestämma vissa saker, till exempel utse generaldirektörer och tala om vad myndigheterna ska jobba med. I det här kapitlet finns regler för när riksdagen ska lagstifta och vad regeringen får besluta om. Dessutom beskrivs hur riksdagen kan ändra i grundlagen.

Finansmakten

9 Här finns regler om hur ansvaret fördelas mellan riksdag och regering när det gäller hur statens pengar ska användas. Regeringen tar fram ett förslag till budget och lämnar det till riksdagen. Det är riksdagen som beslutar om statens budget och vilka skatter alla i Sverige ska betala till staten.

Förhållandet till andra stater och mellanfolkliga organisationer

10 Sverige samarbetar med andra länder och med mellanfolkliga organisationer som FN och EU. Samarbetet inom EU innebär att medlemsstaterna har gemensamma regler på vissa områden. I det här kapitlet står det om när riksdagen måste godkänna regeringens beslut i utrikespolitiska frågor.

Rättskipningen

11

Här finns regler för våra domstolar, domare och myndigheter. Domstolarna ska vara helt självständiga.

Varken riksdagen, regeringen eller någon annan myndighet har rätt att lägga sig i hur en domstol dömer.

Det är riksdagen som stiftar lagarna, men det är domstolarna som tolkar och dömer efter lagarna.

Förvaltningen

12

Förvaltningen, såsom myndigheter, ska tillämpa de lagar som riksdagen har beslutat. Ingen, inte ens regering eller riksdag får påverka myndighetsbeslut som gäller enskilda personer.

Kontrollmakten

13

Makt kan missbrukas. Därför måste makten ständigt granskas. Här står hur kontrollen av maktutövningen ska gå till. Det är riksdagen som kontrollerar och granskar att regeringen och myndigheterna sköter sina uppgifter.

Kommunerna

14

I kommunerna beslutar politiker som är valda av kommuninvånarna om frågor som berör kommunen.

Exakt vad de får bestämma om finns reglerat i lag. Kommuner får ta ut skatt för att finansiera sin verksamhet.

Krig och krigsfara

15

Här beskrivs vad som gäller om Sverige utsätts för ett väpnat angrepp eller hamnar i krig eller krigsfara.

Här finns även regler för när och hur Sverige får skicka soldater till andra länder.

Våra grundläggande fri- och rättigheter (2 kap. 1 § RF)

Varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. Yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.

2. Informationsfrihet: frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt taga del av andras yttranden.

3. Mötesfrihet: frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk.

4. Demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats.

5. Föreningsfrihet: frihet att sammanluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften.

6. Religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Tryckfrihet under ansvar

Tryckfriheten är en viktig demokratisk rättighet i Sverige. Det betyder att du fritt kan ge ut böcker, tidningar och tidskrifter. Myndigheterna har ingen rätt att i förväg granska eller censurera det du skrivit.

Du har rätt att sprida vilken information du vill i tryckt form så länge du följer lagen. Samtidigt som tryckfrihetsförordningen ger oss frihet att uttrycka oss fritt så skyddar den oss mot förtal och kränkningar. Skriver du något som kan betraktas som hets mot folkgrupp, till exempel rasistiska inlägg, eller publicerar bilder med inslag av sexuellt våld kan det räknas som brott mot tryckfrihetsförordningen. Det gäller också om staten och samhället skadas genom att något som innebär landsförräderi eller spioneri publiceras.

Pressens egna regler

Vår omfattande yttrande- och tryckfrihet lägger ett mycket stort ansvar på enskilda tidningar, ansvariga utgivare och redaktioner. Därför har press, radio, tv och webbplatser tagit fram sina egna etiska regler. De pressetiska regler som gäller idag har pressens olika organisationer själva utformat. ”God publicistisk sed” är att förmedla korrekta nyheter, vara generös med bemötanden, respektera den personliga integriteten och vara försiktig med bilder. Offentliga personer får dock tåla en mer kritisk granskande journalistik än vad ”vanliga” människor behöver göra.

En ansvarig utgivare tar dagligen ställning till om det finns ett så starkt intresse hos allmänheten att det motiverar publicering av integritetskänsliga uppgifter om, och bilder på, enskilda personer. Ett exempel på publicering som även diskuterats i medierna är den enorma uppmärksamhet och medierapportering som följde när en flicka mördades för några år sedan. Familjen och många med dem reagerade på mediernas detaljerade beskrivningar av mordet. Flickans mamma startade en blogg eftersom hon tyckte att hon hela tiden blev ”redigerad och censurerad” i medierna.

Kränkande publicering

Pressombudsmannens (PO) uppgift är att ge råd och ta emot, granska och behandla klagomål från enskilda personer som känner sig felaktigt behandlade i tidningar och tidskrifter. Även webbplatser kan anmälas om det företag som ger ut till exempel en nättidning har en ansvarig utgivare.

Den vanligaste anmälan handlar om att en person känner sig utpekad i ett negativt sammanhang eller har blivit kritiserad och inte fått möjlighet att svara på kritiken.

En typ av anmälningar som ökat är kränkande bildpublicering i medierna. Det kan handla om bilder med identifierbara personer som publiceras i ett helt annat sammanhang än där bilden togs.

Allmänhetens pressombudsman och Pressens opinionsnämnd

Pressombudsmannen (PO) utses av pressens egna organisationer. PO hjälper den som känner sig kränkt eller orättvist behandlad av en publicering att få en rättelse eller möjlighet att svara i tidningen. I vissa fall kan PO låta ett ärende gå vidare till Pressens opinionsnämnd. Den består av ledamöter från pressens organisationer och representanter för allmänheten. Om en tidning fällt i nämnden måste den publicera nämndens beslut och dessutom betala en avgift. För radio och tv finns en särskild granskningsnämnd, där ledamöterna är utsedda av regeringen. Granskningsnämnden prövar om innehållet i radio- och tv-program följer de regler som finns för sändningarna, exempelvis regler om reklam och sponsring.

INTERVJU

Foto: Aftonbladet

Jan Helin*Chefredaktör och ansvarig utgivare för Aftonbladet*

– Yttrande- och tryckfriheten är grunden för mediernas arbete i Sverige. Vi lever i ett lugnt land, och tryckfriheten vilar på en lång tradition. Men man kan ändå inte ta den för given, säger Jan Helin, chefredaktör på Aftonbladet.

Jan Helin menar att vi måste vara vaksamma på inskränkningar som kan komma att ske kring yttrande- och tryckfrihetsfrågor. De senaste fem åren har vi kunnat se tydliga tecken på att grundlagarna utmanas.

– Sociala medier innebär en vitalisering av medielandskapet men tyvärr har få webbplatser en ansvarig utgivare. Anonyma och kränkande kommentarer är vanliga. Att oansvariga utgivare med tveksam inställning till pressetiska regler inte tar sitt ansvar kan i längden leda till tuffare regler och lagstiftning.

– På Aftonbladet tar vi de pressetiska reglerna på stort allvar, konstaterar Jan Helin. Diskussionerna på tidningen rör sig oftast om publicering av namn och bild. Sverige har av tradition inte publicerat identiteten på människor som grips av polisen. Det här är vi relativt ensamma om i världen. Men gränserna för publicering av namn och bild håller nu på att förskjutras.

Jan Helin ställer höga krav på sina medarbetare när det gäller pressetik. Organisationen på tidningen är uppbyggd för att alla inblandade ska kunna avgöra när diskussioner kring publicering av material ska tas.

– Varje kväll klockan 23.00 har jag kontakt med nyhetschefen och stämmer av om det finns några etiska frågor att ta ställning till.

På Aftonbladet diskuterar man också etiken inom sociala medier.

– Möjligheten att skriva vad man vill anonymt på en blogg eller i en kommentar lockar tyvärr fram folks dåliga sidor. Vi håller på att se över hur vi ska hantera människors möjligheter att kommentera och dela information på aftonbladet.se. Det är inte bra när exempelvis invandrarfientliga grupper använder kommentarfunktionen på tidningen för att driva opinion anonymt. Det kan få en fråga att se större ut än den är i verkligheten, säger Jan Helin.

Gränsen mellan pressetiska överväganden och att sälja tidningen är en balansgång.

– Självklart är vårt mål att sälja så många tidningar som möjligt. Om man skulle ta bort kvällstidningarna ur medielandskapet tror jag att vi skulle få en slätstruken samhällsdebatt. Jag tror att vi har en viktig roll i att driva en offensiv journalistik som gynnar den demokratiska utvecklingen. Och det skulle inte vara bra för tryckfriheten om vi aldrig prövade gränserna.

Men att bli fälld av Pressens opinionsnämnd när vi verkligen gjort ett misstag känns aldrig bra, säger Jan Helin. Att bli fälld när vi tycker att vi tagit rätt beslut är lättare att ta. Ett exempel är ett huliganbråk under en fotbollsmatch på Råsunda. Vi publicerade bilderna på dem som sprang in på planen och förstörde matchen. Bilden visade bland annat en 16-åring, och PO:s motivering till fällningen var att pojken inte var myndig. Den här typen av fällningar kan jag leva med eftersom jag anser att man vet vad man gör i ett så publikt sammanhang som en allsvensk fotbollsmatch även när man är 16 år.

Offentligheten ger oss insyn

Alla myndigheters handlingar är i princip offentliga. Det betyder att du har rätt att ta del av vad en myndighet gör. Du kan ta reda på vilka ärenden som behandlas, vilka beslut som fattas och hur beslutsunderlagen ser ut. Du kan vara anonym.

Du kan begära att få läsa handlingar och kan då till exempel få veta på vilka grunder domstolar har dömt, hur våra skattemedel har använts eller vad kommunen planerar inom olika områden. Protokoll, skrivelser, brev och rapporter som tagits fram inom en myndighet är exempel på handlingar. Men det kan också vara bilder, ritningar och ljudupptagningar. Som medborgare har du även tillgång till en myndighets inkommande handlingar, till exempel brev och e-post.

Öppenheten avslöjar maktmissbruk

Den svenska offentlighetsprincipen ger en unik möjlighet till insyn i våra myndigheters verksamhet. Det är många andra länder som inte har en sådan princip. Hos oss omfattas regeringen, riksdagen, kommunerna och landstingen av offentlighetsprincipen. Det gör också domstolarna och myndigheter som länsstyrelserna, skattemyndigheten och de statliga verken.

Det här är en myndighet

En myndighet är en del av statens eller kommunernas förvaltning. Myndigheterna är till för att sköta det som man bestämt att staten och kommunerna ska ansvara för i samhället. Statliga myndigheter är till exempel Skolverket, Försäkringskassan, polisen och Försvarsmakten. Ett exempel på en kommunal myndighet är Socialnämnden.

Foto: Milka / Corbis

Dina rättigheter. Du behöver inte tala om vem du är eller varför du vill ta del av en speciell handling.

Tack vare offentlighetsprincipen har vi stora möjligheter att avslöja maktmissbruk, och rättssäkerheten ökar. För massmedierna som bland annat granskar makthavarna har offentlighetsprincipen stor betydelse.

Alla allmänna handlingar är inte offentliga. Om innehållet skyddas av offentlighets- och sekretesslagen blir de hemligstämplade. Detta gäller till exempel när man behöver ta hänsyn till människors privatliv i ärenden hos socialtjänsten.

Anonymitet skyddar dig

Meddelarskyddet är en del av både tryckfrihets- och yttrandefrihetsgrundlagarna. Det finns till för att privatpersoner ska våga kritisera exempelvis sina arbetsgivare i den offentliga sektorn, och det skyddar den som lämnar uppgifter till en tidning eller skriver en insändare anonymt. Ett exempel kan vara när en sjuksköterska vill berätta om felaktigheter inom sjukvården.

Arbetsgivaren får då inte ta reda på vem som tipsat medierna. Det är med andra ord inte tillåtet för en myndighet att försöka spåra en källa.

Om du är privatanställd kan din yttrandefrihet begränsas genom avtal med din arbetsgivare.

Källskydd är journalistens skyldighet att inte avslöja sina källor. Ett undantag är om den som lämnar uppgifter gör sig skyldig till väldigt allvarliga brott, till exempel spioneri och landsförräderi.

Ansvariga utgivare tar smällen

Ansvaret för det som står skrivet i en tryckt skrift ligger på en enda person. En tidning eller tidskrift som kommer ut minst fyra gånger per år måste nämligen ha en ansvarig utgivare. Och det är denna person som har ansvaret för allt som publiceras oavsett vem som skrivit det. På så sätt skyddas både skribenterna och deras källor. Den ansvariga utgivaren får ensam stå till svars om en artikel, löpsedel eller annan text leder till åtal för tryckfrihetsbrott.

Barnpornografi är straffbart enligt brottsbalken

Fram till 1999 var publicering av barnpornografi ett brott enligt tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Men när man ville kriminalisera även innehav av barnpornografiska bilder, ansågs det strida mot de båda grundlagarna. För att kunna lagstifta togs paragrafen om barnpornografi bort. Nu är framställning, spridning och innehav av barnpornografi i stället straffbart enligt brottsbalken.

Vilken funktion fyller meddelarfriheten i en demokrati?

Fler frågor och övningar finns på riksdagen.se.

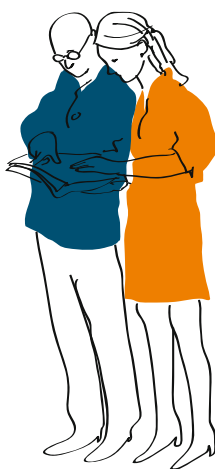
Redo att granska makten. Att avslöja missförhållanden och felaktigheter ligger i journalistens uppdrag.

Din makt att granska

Offentlighetsprincipen öppnar dörrarna till kommunkontoret. Här kan du titta på brev, e-post, protokoll och beslut. Du kan hålla koll på turerna i bygget av idrottshallen, kostnaderna för skolmaten eller brevväxlingen mellan kommunen och ett speciellt företag.

Kommunens registrator har överblick över alla handlingar som kommer in och registreras hos kommuner. Det kan till exempel gälla brev till de styrande politikerna, protokoll från olika möten eller avtal mellan kommunen och olika företag.

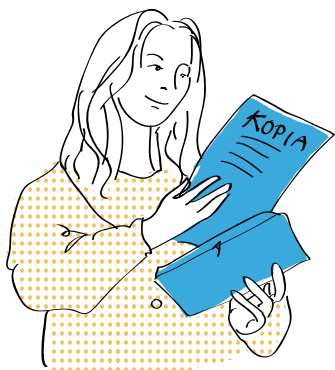
Varför är offentlighetsprincipen så viktig?

Fler frågor och övningar finns på riksdagen.se.

Registratorn ser till att handlingarna är lätta att hitta.

De handlingar som kommer in till kommunen får ett eget nummer och en handläggare som ansvarar för ärendet. Varje år kommer det in tusentals handlingar som förvaras i pärmar och brandsäkra lådor i kommunens arkiv.

Med hjälp av datorn går det snabbt och enkelt att få fram en handling som någon frågar efter. Det finns två möjligheter att ta del av handlingarna. Antingen går man till kommunens registrator och läser eller så ringer man och får kopior skickade till sig. En del kommuner har öppna ärendewebbar där du kan sitta hemma och söka upp en handling som skannats in på kommunen.

Några procent av kommunens handlingar är hemligstämplade. Sekretess gäller ofta inom individ- och familjeomsorgsnämnden, när det handlar om mycket personliga ärenden, till exempel placering av barn i familjehem.

Det är ofta journalister som vill få ut uppgifter. Intresset från allmänheten kan vara stort i vissa frågor, till exempel när en väg ska dras om eller en skola ska läggas ned.

Att få säga vad man vill

I Sverige har du rätt att tycka och säga nästan vad du vill. Du har rätt att uttrycka dig i radio, i tv och på webben. I yttrandefrihetsgrundlagen

står det om dessa rättigheter. Där står också vad du inte får göra, till exempel förtala eller kränka en annan person.

Yttrandefrihetsgrundlagen från 1991 är vår yngsta grundlag och har stora likheter med tryckfrihetsförordningen. Förbudet mot censur, meddelarfriheten, rätten till fri informationsspridning och anonymitet samt förbudet att forska efter källor gäller även här. Lagen har vuxit fram i takt med att nya medier har utvecklats.

Förmedlas något som kan ses som hets mot folkgrupp eller om det visas filmer med inslag av sexuellt våld kan det räknas som brott mot yttrandefrihetslagen. Det gäller också om vi skadar staten och samhället genom att publicera något som innebär landsförräderi eller spioneri.

Yttrandefrihetsgrundlagen gäller för radio, tv, film, ljud- och bildupptagningar, video och cd-skivor samt webbplatser och bloggar som har ett journalistiskt syfte. Du kan ansöka om ett utgivningsbevis som ger din webbplats grundlagsskydd om webbplatsen har en ansvarig utgivare. Det innebär att inte bara massmedieföretag kan grundlagsskyddas utan även organisationer och privatpersoner. Utan en ansvarig utgivare gäller vanlig lagstiftning.

Webbplatser som innehåller exempelvis discussionsforum och gästböcker omfattas inte av yttrandefrihetsgrundlagen eftersom de kan ändras av andra än redaktionen. Om varje inlägg godkänns av redaktionen innan det publiceras är det däremot möjligt att få utgivningsbevis.

Ingen censur

Våra myndigheter får inte granska det som sänds i radio, i tv eller via annan teknisk upptagning.

Kan man lägga ut vad man vill på Youtube?

På internet finns det man brukar kalla netikett, det vill säga regler för gott uppförande och hur man kommunicerar på webben. Enskilda webbplatser som till exempel Youtube och Flashback har egna regler för vad som får publiceras genom deras tjänster. Om dessa regler missbrukas blir användaren avstängd. De som äger webbplatserna tar själva ansvar för att de inte missbrukas. Om man på en sajt eller i en blogg, där ingen ansvarig utgivare finns, skriver kränkande är man personligt ansvarig och kan bli åtalad enligt vanlig lagstiftning.

Undantaget är film på bio som är det enda massmedium som får förhandsgranskas av staten. Statens biografbyrå sätter fortfarande en åldersgräns för barn och ungdomar. Ett exempel är en populär ungdomsfilm som fick åldersgränsen från 15 år. Beslutet överklagades i kammarrätten och resultatet blev att gränsen ändrades till 11 år.

Stor frihet att granska. Sveriges televisionsjournalist Janne Josefsson direktsänder från stadshuset i Vetlanda som en uppföljning till reportaget om "Fallet Louise". Louise blev misshandlad i flera år av sin pappa utan att socialtjänsten agerade.

UNGDOMAR BERÄTTAR

Miriam Riaie

Örnsköldsvik

– I Sverige har vi demokrati. Alla får vara med och bestämma, vilket är mycket bra. Det är tack vare grundlagarna som vi har det så bra i Sverige. Utan dem tror jag inte att Sverige skulle funka på samma sätt som nu. Utan regler skulle det bli kaos. Folk skulle inte lyssna på varandra, utan bara göra som de själva vill, säger Miriam Riaie, som bor i Örnsköldsvik och går samhällsprogrammet (internationalisering) på Parkskolan.

– I Sverige har vi frihet, och vi får vara med och bestämma en hel del. Varje person ska få göra sina egna val tycker jag, så länge det inte går emot regler och lagar så klart. I Sverige har man rätt att uttrycka sig, att säga vad man tycker och tänker. Men det borde inte vara tillåtet att vara rasistisk. Och det är självklart att alla ska få rösta vare sig man är man eller kvinna; vi har alla lika rättigheter. Könet ska inte spela någon roll – vi är alla lika mycket värda, betonar Miriam som kallas för Mimo och är en svensk muslimsk tjej med libanesisk och persisk bakgrund.

– Religion är en privatsak som man har inom sig. I världen har religionen stor betydelse var man än är. Mycket av det som händer runt omkring oss och i världen skylls på religionen, tyvärr. 11 september är ett exempel där man tog ut allt på islam. Många ansåg att det var muslimernas fel. Man ser och hör bara det negativa i medierna om religion, men det finns mycket bra att rapportera om också.

– Som svensk muslimsk tjej lever jag som en helt vanlig svensk tjej förutom att jag följer min religion. För vissa kan slöjan vara ett problem och för andra inte. För mig har det aldrig varit några problem att bära slöja. Jag har alltid blivit respekterad för den jag är och hur jag går klädd. Har man religionsfrihet så ska man kunna gå i slöja. Det är som att ha en mössa som täcker håret. Slöja är inte bara för muslimer, och det är ingen symbol för muslimerna. Jag får massor med frågor om mig själv och om islam, och jag svarar jättegärna. Religionsfriheten är en viktig lag, för om man skulle bli tvingad till en särskild religion skulle folk protestera mot det.

Foto: Ulrica Zwenger

Miriam har startat en blogg där hon skriver om islammode och om sin vardag som muslimsk tjej i Sverige.

– Bloggen startades för mitt projektarbete i skolan. På bloggen skriver jag om vad jag gör på dagarna och om mina olika klädstilar. Och lägger jag ut bilder på mig och andra med olika slöjor och stilar. Syftet med bloggen är att inspirera muslimska tjejer och kvinnor med olika klädstilar till hur de kan matcha kläder, sätta på sig slöjan på olika sätt och så vidare. Jag skriver också om hur det är att leva med slöja på huvudet ute i det svenska samhället. Sedan skriver jag om vad jag tycker och tänker om islammode. På bloggen uttrycker jag mig på det sätt jag vill, och där får jag skriva vad jag tycker och tänker eftersom vi har tryckfrihet i Sverige.

Sverige får en drottning

Kung Carl XVI Gustaf är Sveriges statschef. Att vi ska ha en kung eller drottning som statschef slås fast i regerings-

formen. Men vem som ärver tronen bestäms av successionsordningen.

Successionsordningen kom till 1810, i samband med att den franske marskalken Jean Baptiste Bernadotte valdes till kronprins.

Ända fram till 1979 hade Sverige manlig tronföljd. Då beslutade riksdagen att även en kvinna ska kunna ärva tronen. Det innebär att prinsessan Victoria i framtiden kan bli Sveriges statschef. Successionsordningen är en av Sveriges grundlagar, och därför behövdes två beslut av två riksdagar med ett riksdagsval emellan för att successionsordningen skulle kunna ändras.

En kung eller drottning har inte religionsfrihet om han eller hon vill behålla rätten till kronan. Den kungliga familjen måste nämligen bekänna sig till den rena evangeliska, protestantiska, läran, säger successionsordningen. Det är den lära som Svenska kyrkan bygger på.

Denna grundlag bestämmer också att en prins eller prinsessa av det kungliga huset måste ha

regeringens samtycke för att få gifta sig. Annars förlorar de rätten att ärva tronen. De får heller inte bli regenter i ett annat land utan att kungen och riksdagen tillåter detta.

”Successionsrätt till Sveriges tron tillkommer manliga och kvinnliga efterkommande till kronprins Johan Baptist Julii, sedermera Konung Karl XIV Johans, avkomling i rätt nedstigande led, Konung Carl XVI Gustaf. Äldre syskon och äldre syskons efterkommande ha därvid företräde framför yngre syskon och yngre syskons efterkommande.” (1 § SO)

Ändringar i successionsordningen

Genom en grundlagsändring 1979 gavs kronprinsessan Victoria möjlighet att bli Sveriges statschef i framtiden.

Regeringen sa ja. Kronprinsessan Victoria och Daniel Westling behövde enligt grundlagen fråga regeringen om de fick gifta sig.

EU och våra grundlagar

Sveriges medlemskap i Europeiska unionen (EU) innebär att riksdagen inte ensam fattar beslut om de lagar som ska gälla i Sverige. Grundlagarna står över våra vanliga lagar, men EU:s lagar står över alla medlemsländers lagar.

På flera olika områden har vi bestämt att vi avstår från vår rätt att ta beslut för att i stället bestämma tillsammans med EU:s övriga medlemsstater.

När EU:s ministerråd beslutar så är det regeringen som företräder Sverige. Innan en svensk minister åker till ett möte i ministerrådet stäms regeringens politik av med riksdagen. Ett beslut i EU kan nämligen innebära att vi i Sverige behöver ändra på någon av våra lagar.

Det är viktigt att regeringen hela tiden håller riksdagen informerad. Regeringen och riksdagen arbetar med EU-frågor i riksdagens kammare, i utskotten, i EU-nämnden och genom samarbete med parlamenten i andra medlemsländer.

Samtidigt som EU:s institutioner arbetar med att förbereda beslut, arbetar varje medlemsland med samma frågor hemma hos sig. När beslut sedan ska tas är representanter för alla regeringar på plats. Både ministerrådet och det folkvalda Europaparlamentet är med och beslutar om lagarna i EU.

EU bygger på fördrag som är överenskommelser mellan medlemsstaterna. Man kan kalla dem en sorts grundlagar.

Lissabonfördraget förändrar

Den 1 december 2009 trädde Lissabonfördraget i kraft. Kravet för att ett nytt fördrag ska kunna börja gälla är att det godkänns i alla EU-länder. När Lissabonfördraget infördes krävdes inga nya ändringar av den svenska grundlagen. De justeringar som gjordes av regeringsformen inför att Sverige gick med i EU 1995 gäller fortfarande. Lissabonfördraget innebär att fler frågor blir överstatliga. Det betyder att alla länder inte behöver vara överens för att ett beslut ska kunna fattas. De flesta beslut fattas idag av det folkvalda parlamentet och

FÖRDJUPNING PÅ RIKSDAGEN.SE

Fördrag, direktiv och förordningar

I EU:s fördrag finns regler för hur EU ska fungera och vad EU får besluta om. Fördragen har förhandlats fram av medlemsstaterna och kan jämföras med våra grundlagar. Direktiv och förordningar liknar mer våra vanliga lagar. Direktiv är uppdrag till medlemsländerna att själva stifta lagar som uppfyller vissa mål. Förordningar börjar gälla direkt.

Foto: Vincent Kessler / SCANPIX

ministerrådet tillsammans. Före Lissabonfördraget hade EU-parlamentet mindre att säga till om. Andra förändringar är att EU har fått en fast ordförande och en ansvarig för utrikesfrågor. Parlamenten i de olika medlemsländerna får samtidigt mer att säga till om bland annat eftersom de ska kontrollera så att besluten tas på den nivå där de hör hemma.

Vi bevakar våra intressen

Arbetet med att hävda våra svenska intressen pågår ständigt. I Sverige har konventionen om mänskliga rättigheter länge varit juridiskt bindande. Det betyder att brott begås mot exempelvis tanke-, religions-, yttrande- och mötesfriheten kan man bli dömd till ett straff av en domstol. Sverige har drivit på för att samma sak ska gälla för EU, vilket också är fallet sedan december 2009. EU har också infört regler om handlingars offentlighet i EU:s institutioner. Här har Sverige varit med och drivit på för att öka öppenheten inom EU. Samtidigt har det varit viktigt att se till att EU-reglerna inte påverkar den svenska offentlighetsprincipen. Att EU-regler står över svensk

grundlag gör att Sverige hela tiden måste bevaka sina intressen och förhandla så att det inte uppstår konflikter med vår egen grundlag. Om medlemsländerna gemensamt beslutar om ett nytt fördrag kan Sverige behöva anpassa sin grundlag.

Riksdagens roll i EU-arbetet

När EU beslutar om gemensamma lagar och regler är det regeringen som företräder Sverige. För att riksdagen ändå ska kunna ha ett inflytande finns bestämmelser om att regeringen är skyldig att informera och samråda med riksdagen i EU-frågor. Sedan 2003 är denna skyldighet inskriven i regeringsformen.

Foto: Vincent Kessler / SCANPIX

EU påverkar vårt liv och vardag. Men EU kan bara besluta om saker som medlemsländerna bestämt är EU-frågor. Länderna får själva bestämma vilken valuta de ska ha och vilka energislag de ska använda.

Foto: Moritz Schönberg / SCANPIX

INTERVJU

Foto: Lubbe Gærell

Henrik Jermsten

Justitieråd och ledamot av Högsta förvaltningsdomstolen

– Jag anser att det är tryck- och yttrandefriheten och offentlighetsprincipen som gör att vårt land har så lite korruption. Mygel har aldrig fått fäste eftersom offentlighetsprincipen har funnits i så många år. Våra myndigheter har alltid kunnat granskas tack vare den insyn som våra grundlagar ger. Vår öppna hantering av offentliga handlingar har byggt upp vårt samhälle, säger Henrik Jermsten, justitieråd och ledamot av Högsta förvaltningsdomstolen. Henrik har arbetat med grundlagsfrågor på Justitiedepartementet under ett tiotal år.

– Sveriges ses som ett föregångsland på det här området i EU. Vi har drivit på utvecklingen kring offentlighetsprincipen, och nu har vårt svenska initiativ resulterat i att vi har sådana här regler även i EU. Det här är extra viktigt för många nya medlemsländer, unga stater med bräcklig demokratisk grund. Offentlighet och insyn stoppar mygel och fusk, konstaterar Henrik Jermsten.

– Det är extra viktigt för oss i Sverige att bevaka tryck- och yttrandefrihetsfrågor i EU-arbetet eftersom våra grundlagar är väldigt speciella med sina detaljerade regler. Hittills har vi klarat detta mycket bra.

Förändringar i grundlagen

En proposition med förslag till ändringar i regeringsformen lämnades till riksdagen i december 2009 för att riksdagen skulle kunna ta beslut före 2010 års val och sedan efter valet samma år. Förändringarna accepterades och började gälla 2011. För att grundlagen ska kunna ändras behövs två beslut av riksdagen, och det måste hållas ett val mellan dessa beslut.

Samtliga partier utom Sverigedemokraterna stod bakom förändringarna i grundlagen. Innehållet var till exempel att det blir tydligare att Sverige är medlem i EU. Här beskrivs de bestämmelser som finns om att Sverige överlåtit till EU att besluta inom vissa områden. Betydelsen av internationellt samarbete markeras, till exempel inom FN och Europarådet

Mer inflytande. Lissabonfördraget ger medlemsländernas parlament större möjligheter att påverka besluten i EU. De svenska riksdagsledamöterna arbetar dagligen med EU-frågor.

ORDLISTA

Allmän handling: Framställning av något i skrift, ljud eller bild. Alla handlingar som inte omfattas av sekretess är offentliga. Offentliga handlingar kan alla ta del av.

Anonymitet: Rätten att lämna information utan att ens namn avslöjas.

Ansvarig utgivare: Person som tar hela det rättsliga ansvaret för innehållet i en tidning eller tidskrift.

Censur: En myndighets förhandsgranskning av exempelvis medier som leder till förbud.

Etisk: Uppfattning om rätt och orätt som styr hur vi värderar det vi gör.

Författning, konstitution: Rättsliga bestämmelser om hur ett land ska styras. De fyra grundlagarna är Sveriges författning.

Förtal: Säga, skriva eller göra sådant som ska få människor att tycka illa om eller se ned på en person.

Integritet: Okränkbarhet, oberoende.

Korruption: När någon missbrukar sin makt eller ställning för egen vinning, till exempel genom att ta emot mutor.

Källskydd: Rätten att kunna lämna uppgifter till media utan att ens namn avslöjas.

Lagstifta: Besluta om lagar.

Landsförräderi: När någon avsiktligt hindrar, missleder eller förräder sitt lands försvar.

Maktmissbruk: Någon som missbrukar sin roll och utövar makt för egen vinning.

Minister: Minister kallas den som är medlem av ett lands regering. Ministrarna ansvarar för olika områden. I Sverige finns det en utbildningsminister, en miljöminister, en finansminister, en jordbruksminister och så vidare. Jämför statsråd.

Monarki: Styrelsesätt där en kung, drottning eller kejsare är statschef. Jämför republik.

Paragraf: Avsnitt i exempelvis en lag eller ett protokoll.

Parlament: Ett lands lagstiftande församling. Sveriges parlament är riksdagen.

Parlamentarism: Politiskt system som innebär att en regering måste ha parlamentets förtroende. Parlamentet (t.ex. riksdagen) kan avsätta regeringen.

Proposition: Lagförslag från regeringen till riksdagen.

Protokoll: Nedteckning av allt som sägs och beslutas när riksdagen sammanträder i kammaren.

Religionsfrihet: Rätten att ha vilken religion man vill eller att välja bort religion.

Republik: Styrelsesätt där statschefen inte ärver sitt ämbete utan väljs av folket, vanligen en president. Jämför monarki.

Sekretess: Hemlighållande, undantag från offentlighet.

Statschef: Den högsta företrädaren för ett land. I en republik är det oftast presidenten, i en monarki exempelvis kungen eller drottningen.

Statsråd: Statsråd är en medlem i regeringen i Sverige (dock inte statsministern). Ett statsråd kallas oftast för minister. Ett statsråd är ansvarigt för vissa frågor inom ett departement. Jämför minister.

Statsskick: Olika sätt att styra ett land, exempelvis monarki–republik, demokrati–diktatur.

Ståndsriksdag: Riksdag med fyra stånd: adel, präster, borgare och bönder. Ståndsriksdagen ersattes 1866 av en tvåkammarriksdag.

Tvåkammarriksdag: Riksdag med en första och en andra kammare. I Sverige ersattes tvåkammarriksdagen av vår nuvarande enkammarriksdag 1971.

Utskott: Grupp av ledamöter som presenterar förslag till riksdagsbeslut, betänkanden, som hela riksdagen tar ställning till.

Omslag: Ungdomar använder sin grundlagsskyddade rätt att demonstrera. Foto: Christina Carlström.

Producerad av: pmochco reklambyrå och Riksdagsförvaltningen, informationsenheten.

Illustrationer: Hans von Corswant.

Tryck: Elanders Sverige AB, mars 2011.

Upplaga: 15 000 ex.

Grundlagarna utgör vår författning och sätter ramarna för hur vårt land ska styras. Här beskrivs också vilka fri- och rättigheter du har som medborgare.

I den här broschyren kan du läsa mer om samhällets spelregler, EU och Sveriges fyra grundlagar.

Informationsvägar till riksdagen

www.riksdagen.se – navet till kunskap om riksdagen.

Frågor och övningar

På www.riksdagen.se hittar du frågor och övningar, exempel på interpellationer och videoklipp och annat som gör det lättare att förstå innehållet i de fyra grundlagarna.

Kontakt

riksdagsinformation@riksdagen.se och 020-349 000.
eu-upplysningen@riksdagen.se och 020-250 000.